Вільфрід Тріллєнберг

Особливості премії пам'яті Альфреда Нобеля з економіки

DAAD, Німеччина

У статті досліджуються відмінності Премії Центрального банку Швеції в галузі економіки пам'яті Альфреда Нобеля від інших Нобелівських премій, оскільки ця премія в заповіті А. Нобеля не значилася

У 1968 р. Центральний банк Швеції заснував премію пам'яті Альфреда Нобеля за досягнення в економічних науках. Офіційна назва премії у галузі економіки — «Премія Центрального банку Швеції в галузі економіки пам'яті Альфреда Нобеля». 27 листопада 1895 р., за рік до смерті, шведський інженер-хімік Альфред Нобель підписав заповіт, що мав би втілити певні цілі, яким він присвятив так багато у своєму житті. Альфред Нобель обумовив у ньому, що найбільша частина його спадщини, більш ніж 31 мільйон шведських крон (сьогодні приблизно 163.577 тисяч Євро), повинна бути конвертована в інвестиційні фонди. Дохід від інвестицій мав розподілятися щорічно на п'ять рівних частин як премії тим людям, «хто протягом попереднього року приніс найбільшу користь людству». Премію мали присуджувати за досягнення у

таких галузях. як фізика, хімія, фізіологія або медицина, література та за діяльність у зміцненні миру.

Альфред Нобель як хімік і бізнесмен враховував, що економічні науки не можуть приносити користь людству. Премію за досягнення в економічних науках заснував Центральний банк Швеції у 1968 р. під час святкування свого трьохсотріччя на основі безстрокових економічних зобов'язань. Королівська шведська академія наук уповноважена визначати нагороду відповідно до тих принципів, за якими присуджували Нобелівські премії з 1901 р. Премії у галузі економіки присуджують у таких напрямках економічних наук: теорія загальної рівноваги, макроекономіка, мікроекономіка, міжпредметні дослідження, нові методи економічного аналізу.

Найперші Нобелівські премії в галузі економіки були присуджені за особливі досягнення у галузі макроекономіки. В 1969 р. була присуджена перша Нобелівська премія з економіки. Вона була розділена між вченими Яном Тінбергеном (Нідерландська школа економіки, м. Роттердам) і Раг'наром Флішем (Норвезький університет, м. Осло). Вони отримали премію за розробку і застосування динамічних моделей для аналізу економічних процесів, за їхню дослідницьку роботу в галузі економетричного моделювання, тобто інтеграції економічних і статистичних методів. Тоді як Р. Фріш розробляв загальні методи динамічного й екнометричного аналізу, Я. Тінберген був першим у застосуванні цих моделей емпірично. В 1970 р. американець Поль А. Самуельсон із Масачусетського технологічного інституту (Кембридж) отримав другу премію за розробку статистичної і динамічної економічної теорії та вагомий внесок у вдосконалення економічного аналізу.

Наступних 20 років премії надавали у галузі макроекономіки. І лише з 1990-их років нагородами були відзначені результати діяльності у галузі мікроекономіки. Визначення мікроекономіки як науки має кілька підстав. Сучасні моделі прийняття рішень біль-

ше не є абстрактними, оскільки з 1980-их років вони адаптовані до реальності. Значення мікроекономіки значною мірою зросло. У 1990-их роках більш ніж половину Нобелівських премій було присуджено економістам, які аналізували поведінку індивідуумів на товарних і фінансових ринках. На той час у світі виникли нові проблеми: безробіття, некерованість ринків, соціальні реформи, тому нові моделі стали необхідними для знаходження конкретних рішень у цих сферах.

У 1992 р. американський економіст Гарі Беккер із м. Чикаго отримав Нобелівську премію за розширення галузі економічного аналізу аж до аспекту людських взаємовідносин, включаючи при цьому неринкові відносини. Цей економіст працював на межі економіки та соціології, досліджуючи, зокрема, сім'ю. Він аналізував не лише «економічну» сторону у поведінці членів сімей — праценавантаження, споживання, домашнє виробництво і заощадження, а й такі не досліджувані раніше чинники, як освіта, шлюб, народження дітей, розлучення тощо. Г. Беккер також показав, як економічні причини впливають на вибір у цих сферах, і проаналізував «соціальну взаємодію» між індивідуумами поза ринковою системою.

У 2001 р. Нобелівська премія в галузі економіки була розділена між вченими США Джорджем А. Акерлофом з Каліфорнійського, м. Берклі, Майклом А. Спенсом із Стенфордського і Джозефом Е. Штігліцем з Колумбійського університетів. Протягом 1970-их рр. ці лауреати розробили фундаментальні положення загальної теорії ринків із асиметричною інформацією, застосування якої надзвичайно широке — від традиційних сільськогосподарських ринків до сучасних фінансових. Таким чином, внесок американських професорів — це основа сучасної інформаційної економіки. За попередніми моделями у галузі мікроекономіки припускали, що всі учасники ринку є однаково поінформованими. Однак реальність завжди відрізняється від теорії. Наприклад, керівники

та представники органів управління знають набагато більше про прибутковість підприємств, ніж акціонери; орендарі знають більше, ніж землевласники про умови збирання врожаю та необхідні затрати праці; позичальники знають більше, ніж кредитори про перспективи сплачення боргів. Можливо знайти асиметричну інформацію на різних ринках: ринку технічних товарів, продовольчому ринку, ринку освітніх послуг, ринку праці, страховому ринку, фінансовому ринку і ринку капіталу. Аналіз ринків та інформаційних асиметрій є фундаментальним для сучасної мікроекономічної теорії. Дослідження лауреатів Нобелівських премії дали відповідь на таке запитання: як різний розподіл інформації впливає на функціонування ринку? Це дослідження є прогресуючим у розумінні ринкових явищ.

В 2009 р. вперше за історію присуджено Нобелівську премію з економіки жінці. Її отримала американка Елінора Остром. Елінора Остром працює професором в Індіана університеті у місті Блумінгтон. Разом з нею відзначений американець Олівер Е. Вілліямсон. Елеонора Остром займається дослідженнями результатів, які не регулюються ні ринком з одного боку, сторони, ні державою з іншого. Ці питання відносяться до принципів організації національної економіки. Як це було ще засновано Адамом Смітом, не всі предмети і відносини можна поділити на ті, які вільно регулюються державою. Ці ресурси мають назву «коммон» (common pool resource). До таких ресурсів відносяться повітря, вода, земля, ліси тощо. За допомогою таких ресурсів суспільство незалежно від ринку та держави визначає ті правила за якими можна користуватись цими ресурсами.

Теоретичний напрям Елінори Остром стосується до політичних наук. Вона також співпрацює з вченими в галузях політики, економіки, психології, антропології та інших.

Американський вчений Олівер Е. Вілліямсон проводить свої дослідження в галузі економічної трансакції внутрішнього серед-

овища корпорації. Фірми можуть координувати свої взаємовідносини в ринковому середовищі та безпосередньо між собою. У тих та інших відношеннях виникають витрати. Виходячи із економічного принципу, корпорації повинні найти найекономнішу форму трансакції організаційних послуг і матеріальних предметів.

Олівер Е. Вілліямсон аналізує питання, в яких організаційні форми конфліктів різних інтересів між партнерами найлегше вирішувати безпосередньо ринковими правилами або фірмовою ієрархією.

Особливість дослідження Олівера Е. Вілліямсона є в тому, що він розглядає в межах економічного аналізу не тільки економічні та соціальні чинники, а й можливість проявлення обмеженого раціоналізму та заперечувальності.

Присудження Нобелівської премії за останні роки продовжують тенденцію нагородження за результати в економічному дослідженні вчених, які займаються вивченням помилок у розвитку ринкової економіки.

Нобелівські лауреати шукають можливості для розвитку нових економічних відносин, які обмежуються як від ринкового середовища, так і від державного регулювання.